

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 45, Haziran/June 2021, 295-299

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/62823>

ISSN 2791-6812

Arapçada Asıl ve Fer' Nazariyesi, Osman Aktaş

Yazar Bilgisi Author Information

Yusuf BUHAN

Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tekirdağ, Türkiye
Res Asst, Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Theology, Tekirdağ, Turkey.
ybuhan@nku.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5706-2435

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Kitap İncelemesi Book Review
İncelenen Kitap Reviewed Book	Aktaş, Osman. <i>Arapçada Asıl ve Fer' Nazariyesi</i> . Ankara: Fecr Yayınları, 2020. Sayfa sayısı: 147, ISBN: 9786257879156
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle bir hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned with iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by one referee using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that they get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
15 Mart/March 2020	7 Haziran/June 2021

Öz

Tarih içerisinde Arap dilinin gelişmesine katkıda bulunacak birtakım teoriler ortaya konulmuştur. Bu teorilerin temel amacı da dilin kendi içinde sistemli, tutarlı ve mantıklı bir yapı arz etmesini sağlamaktır. Gerek dini saikler gerekse toplumun sosyo-kültürel durumu, dağınık halde bulunan zengin dil malzemesine sahip Arapçanın derlenmesini gerekli kılmıştır. Bu minvalde hicri I. yüzyıldan itibaren dilde ve özellikle Kur'an'ın okunmasında meydana gelen lahn'ın etkisiyle Arapça belli kurallar çerçevesinde ele alınmış ve saf dilin öğrenilmesi adına çölde yaşayan bedevî Araplardan yararlanılmıştır. Zira fetihler neticesinde genişleyen topraklar farklı etnik unsurların bir arada yaşamalarına ve dilde hataların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlerleyen dönemlerde dil bilginleri bu alanda eser telif etmiş ve özgün fikirler ortaya atmışlardır. Nitekim zamanla geliştirilen âmil ve nazım teorileri bu çalışmaların birer ürünüdür. Bu meyanda dilin felsefi boyutu ve mantikî tutarlılığını hedefleyen teorilerden birisi de asıl ve fer' nazariyesidir. Hadis ve fıkıh gibi islamî ilimlerde bu ayırım daha yaygın kullanılmakla birlikte Osman Aktaş, "Arapçada Asıl ve Fer' Nazariyesi" adlı çalışmada bu ayırımın Arap diline sağladığı kolaylıkları, oluşturduğu sistemi ve sunduğu felsefi boyutu klasik ve modern kaynaklar eşliğinde tespit etmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Asıl, Fer', Nazariye, Nahiv Usulü

Abstract

Throughout history, some theories have been put forward to contribute to the development of the Arabic language. The main purpose of these theories is to ensure that the language has a systematic, consistent and logical structure. Religious motives and socio-cultural situation of the society makes it necessary to compile the scattered Arabic language which has rich linguistic material. In this respect, due to lexical errors that are made in the language and especially in reading the Qur'an, Arabic has been examined within the framework of certain rules since the Hijri 1st century, and the Bedouin Arabs living in the desert are relied to learn the pure language. Expansion of the lands as a result of the conquests caused different ethnic groups to live together, leading to linguistic errors. In following eras, linguists published works in this field and suggested original ideas. The theories called âmil and nazım developed over time are the products of these studies. In this context, one of the theories on the philosophical dimension and logical consistency of language is the theory of essential (asıl) and detail (fer'). This distinction is more widely made in Islamic studies such as hadith and Islamic jurisprudence. However, in his book titled "Essntial and Detail Theory in Arabic", Osman Aktaş examines the system this distinction creates, the philosophical dimension it offers, and how it eases studies on Arabic language in the light of classical and modern studies.

Keywords: Arabic Philology, Essential, Detail, Theory, Syntax Method

İnsanoğlu duygu ve düşüncelerini dil aracılığıyla ifade etmektedir. Dil, bir toplumun sürekli gelişen canlı organizmasıdır. Dünya üzerindeki her dilin dil olmasını sağlayan kendine has birtakım kuralları vardır. Bu kurallar dilin işleyişini ve özünü görme açısından önemlidir. Özellikle büyük ve zengin içerikli dillerde bu kuralların varlığı dili daha anlaşılır kılmaktadır. Bu bağlamda dünya üzerinde konuşulan ve zengin kelime hazinesine sahip dillerden birisi de Arapçadır. Gerek İslam topraklarının genişlemesi gerek farklı etnik unsurların bir arada yaşamaları zaman içerisinde dilde (Arapçada) lahn (dilde hata) sorununu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Kur'an'ı Kerim'in okunmasında hatalar görülmüştür.

Bu yüzden Arapçanın korunmasına yönelik çalışmalar erken dönemde başlamıştır. Bu minvalde dilin belli kurallara ve sisteme tabi tutulması gerekmiştir. Böylelikle Ebu'l esved ed-Dueli (ö. 69/688) ile başlatılan dil çalışmaları ilerleyen süreçlerde de dil ekollerinin oluşmasıyla devam etmiştir. Tam da bu noktada Arapçayı diğer dillerden ayıran husus dilin içerisinde asıl-fer' ayrımının olmasıdır. Asıl, kendisi üzerine bina edilen şey, esas ve temel; fer' ise bir şeyin en üst yukarı kısmı, dal gibi anlamlara gelmektedir. Teknik olarak ise asıl olmadan fer' tek başına var olamaz. Dolayısıyla ikisi bir bütünün birbirini tamamlayan parçalarıdır. Bu kavramların her ilimdeki tezahürü farklılaşmaktadır. Bu kitabın amacı da Arapçadaki bu ayrımın Arap dili içerisindeki rolünü ortaya koymaktır. Eserde asıl ve fer' nazariyesinin dilde sağladığı kolaylıklar ve dilin mantığını yansıtmadaki işlevi ele alınmıştır. Kitabın ana eksenini bu ayrım oluşturmakla beraber özel olarak ise yazar, nahiv ve nahiv usulündeki asıl ve fer' ayrımını konu edinmiştir.

Aktaş kitabın önsözünde çalışmanın konusu, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıklarını dile getirmektedir. Eser, önsöz ve kaynakça dışında giriş, iki bölüm, sonuç ve lügatçeden oluşmaktadır. Yazar çalışmada açık ve akıcı bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Bu alanda yapılmış Türkçe çalışmaların az olduğunu belirten Aktaş, giriş kısmında çalışma üzerinde yaptığı bazı tasarrufları da açıklamıştır. Örneğin "Nazariye" kelimesini kullanması dilin felsefi-mantıki boyutu ile ilgilidir. Giriş kısmında asıl ve fer' nazariyesi ile ilgili Arap dünyasında yapılan çalışmalar belirtilmiştir. Yapılan çalışmaların genel değerlendirmesi de giriş kısmında zikredilmiş, bunların artı ve eksi yönleri ortaya konulmuştur. Bu bölümde kitabın işleyişi hakkında da bilgi verilmiştir. Yazar giriş kısmında kitabın amacını ve sistemini ifade etmekle beraber asıl ve fer' kavramlarının nahiv tarihi içerisindeki konumlarını açıklamada yetersiz kalmıştır. Başka bir deyişle bu kelimelerin nahiv kitaplarında ne zamandan beri kullanıldığı veya zaman içerisinde ne gibi değişimlere maruz kaldıkları hususu asıl ve fer' nazariyesinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilirdi.

Birinci bölümde asıl ve fer' nazariyesi, Arapçanın çeşitli alanlarından örnek verilmek suretiyle ele alınmaktadır. Çalışmanın asıl amacı bu nazariyenin nahiv ve nahiv usulündeki yeri olmakla beraber bu kısımda sarf (morfoloji), fonetik (ses), belagat, aruz, vaz' (dilsel belirleme) gibi alanlarda da asıl ve fer' ayrımına gidilmiştir. Asıl konuya girmeden önce bu iki kavramın lügavî ve ıstılâhî (teknik) manaları verilmiştir. Her ne kadar bu işlem meselenin anlaşılmasına katkıda bulursa da asıl ve fer' kavramlarının İslami ilimler içerisindeki önemini ortaya koyma bakımından eksiklikler içermektedir. Nitekim asıl ve fer' kelimeleri nahiv ilminden ziyade fıkıh ve hadis gibi alanlarda yaygın olarak kullanılan terimlerdir. Dolayısıyla asıl ve fer' sözcükleri zikredildiğinde bu kavramların fıkıh ve hadis ilimleri içerisindeki konumları akla gelmektedir. Yazarın bu hususa kısa bir şekilde de olsa değinmeyip konuya direkt giriş yapması bu kavramların İslam düşüncesindeki yerini görmeyi engellediği söylenebilir. Ayrıca bu bölümde konuyla ilgili teorik bilgilerin asgari düzeyde kalması, verilen örneklerin tam anlamıyla anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bununla birlikte Aktaş, nazariyeyi ele alırken Basra ve Kufe dil ekolleri ile klasik-modern bazı dil âlimlerinin de görüşlerine yer vermiştir. Bu durum kaynak çeşitliliği bakımından büyük bir önem arz etmektedir.

Arapçada asıl ve fer' ayrımı bazı özellikler üzerinden gerçekleşmiştir. Örneğin sarf âlimleri sahih fiilin asıl, mu'tel (illetli) fiilin ise fer' olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Çünkü fiilde asıl olan değişimin olmamasıdır. Ancak mu'tel fiilde değişim söz konusudur. Bu yüzden kendisinde değişimin meydana geldiği şey de fer' sayılır. Bir kelimenin asıl

yapısında gerçekleşen hazf, zaidlik (fazlalık) vb. değişiklikler asıldan çıkışa delalet etmektedir. Yine bir kelimenin alamete ihtiyaç duyma hali fer' olduğuna işarettir. Çünkü aslanan kelimenin yalın ve eksiz olmasıdır. Bu yüzden müzekkerlik (erillik) asıl iken müenneslik (dişilik) fer' sayılmıştır. Zira müenneslik alamete ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda nekralık-marifelik, tekillik, ikillik ve çoğulluk, icap (olumluluk), nefiy (olumsuzluk), istifham (soru) vb. konularda da aynı ilke geçerlidir. Başka bir özellik ise benzerliktir. Şöyle ki amelde aslanan fiilin amel etmesidir. İsim veya harfin ameli fer' dir. Zira ikisi de fiile benzetilerek amel ettirilir. Yine fiilde aslanan binadır. Ancak muzari fiil isme benzemesi sebebiyle murab sayılır ve murab olması fer' dir. Hemen hemen bütün örneklerde görüldüğü üzere şart, ihtiyaç, alamet, fazlalık vb. hususlar fer' için geçerlidir. Asıl için bu hususlar geçerli değildir. Zira telaffuz kolaylığı, yalınlık, hafiflik, bazı kelimelerde mebnilik ve murablık gibi özellikler bir şeyin asıl olduğuna delalet edebilir. Mesela قائم (ayakta duran) kelimesinin müennes olması için kapalı tâ (ة)'ya ihtiyaç duyması, زيد قائم (Zeyd kalktı) ifadesinin nefiy olması için başına ما harfinin getirilmesi ve yine istifhamda hemze (إ)'nin harf olması dolayısıyla asıl kabul edilip diğer soru edatlarının fer' sayılması bu ayrıma örnek verilebilir.

Yazar Arapçaya dair birçok alanla ilgili asıl-fer' ayırımına gitmiştir. Kelime hazinesi zengin bir dilin mantığının kavranması noktasında bu taksim büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü dil âlimleri dilin sistemli olması ve kolayca öğrenilmesi adına belli başlı kaideler geliştirmiştir. Özellikle Arap dilinde dilin felsefi boyutunun ortaya çıkarılması yönünde amel, illet ve nazım teorileri ortaya atılmıştır. Böylelikle dilin kendi içerisindeki kullanımları sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Asıl ve fer' nazariyesi ise bu çalışmayla beraber daha geniş bir yelpazede işlenmiştir. Tümevarım yöntemini kullanan yazar, klasik ve modern çalışmalar kapsamında elde ettiği bulguları madde madde aktarmıştır. Tam da bu noktada yazarın asıl ve fer' ayırımını konu konu ele almayıp bilakis bu ayırma neden olan hususlar üzerinden ilerlemesi çalışmanın tekrara düşmesini engelleyebilirdi. Zira çalışmanın genelinde benzer açıklamalara gidilmiştir. Bununla birlikte yapılan ayırım sonucunda Arap diline dair genel kuralların belirlenmesi dilin hem öğrenilmesi hem de öğretilmesi hususunda büyük bir önem arz etmektedir.

Aktaş kitabın ikinci bölümünü nahiv usulündeki asıl ve fer' ayırımına tahsis etmiştir. Bu bölümde nahiv usulü kavramı ve delilleri bu ayırım üzerinden ele alınmıştır. Nahiv ve nahiv usulü arasındaki öncelik-sonralık ilişkisi bölümün başında verilmiştir. Buna göre nahiv usulü nahiv çalışmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Ancak böylesine önemli bir meseleye ikincil kaynaklar üzerinden kısaca değinilmesi bölümün kalitesine ve ehemmiyetine gölge düşürmüştür. Zira yazar giriş kısmında bu çalışmanın asıl amacının nahiv ve nahiv usulündeki asıl-fer' ayırımı olduğunu ifade etmiştir. Ancak birinci bölüm ile ikinci bölüm arasındaki orantısızlık dikkat çekmektedir. İlk bölümde yapılan tekrarlar ve isabetsiz görünen başlıklandırma ikinci bölümün hem anlaşılmasına hem de hacmine etki etmiştir. Zira ikinci bölümün 117-131 sayfalar arasına tekabül etmesi yazarın bölümler arası orantıyı göz önünde bulundurmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Asıl ve fer' ayırımının bütün Arapça'ya tatbik edilmesi kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Bu bağlamda genel başlığın da çalışmanın içeriğine uygun olup olmadığı hususu tartışılabilir. Öte yandan nahiv usulünde asıl ve fer' konusu bir bölümle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir konu mahiyetindedir. Yazarın aktardığı bilgiler dilin felsefi boyutu ve mantıki tutarlılığını görmek açısından oldukça önemlidir. Ancak dilin diğer ilimler ile de bağlantılı olması bu ayırımın başka ilimlerdeki ayrımlarla benzeşen veya

farklılaşan yönlerinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu sayede okuyucuya kıyaslama imkânı verilebilir. Mesela fıkıh usulündeki asıl ve fer' ayrımı ile nahiv usulündeki ayırım ne ölçüde benzeşmektedir? Başka bir deyişle genel bir asıl ve fer' ayrımından bahsedilebilir mi? Veya her konuda bu ayrıma gidilmeli midir? Bu taksimin günümüzdeki yansımalarının neler olabileceği tarzında sorulara cevap teşkil edecek bir içerik bulunmamaktadır. Kitap genelinde klasik-modern kaynaklardan derlenen bilgilerin sunulduğu ve yazarın yer yer tercihlerde bulunduğu görülmektedir.

Sonuç kısmında önsözdeki bazı bilgiler tekrar aktarılmıştır. Aktaş kitabında lügatçe kısmına da yer vermiştir. Bu bölümde daha çok bazı Arapça kelimelerin açıklaması yer almaktadır. Lügatçenin varlığı okuyucuya yönelik bir hizmettir. Çünkü kitap, dili her ne kadar açık ve akıcı olsa da ele alınan konu itibarıyla anlaşılacak terimler barındırmaktadır.

Kendi içerisinde çeşitli lehçelerin varlığı ve farklı etnik unsurların bir arada yaşadığı toplumda konuşulması, Arapçada değişimlerin ve bozulmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede nahiv kurallarının mantıki ilkeler gözetilerek düzenlenmesi önemlidir. Nitekim buna yönelik çalışmalar hicri I. asırdan itibaren Ebu'l esved ed-Dueli ile başlatılmıştır. Başta dini saiklerle ortaya konulan faaliyetler ilerleyen süreçte ekolleşerek Arap dilinin sistematik bir yapıya ulaşması hedeflenmiştir. Basra, Kufe, Bağdat, Endülüs ve Mısır dil ekolleri dilin derli toplu bir görünüme kavuşması adına ortaya çıkan ekollerdir. Süreç içerisinde nahve dair birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerde yer alan genel-geçer kaideler bağlamında dil felsefesine yönelik tahlillerde bulunulmuştur. Hem erken dönem hem de müteahhirqa dil âlimlerinin dilin felsefi ve mantıki boyutlarıyla ilgili değerlendirmeleri Arap dilinin daha anlaşılır ve sistemli bir yapıya bürümüne katkı sağlamıştır. Aktaş ise bu eserinde Arapça'da asıl ve fer' ayrımını ele almakla klasik ve modern kaynaklarda yer alan kaideleri bir araya getirmiştir. Ancak bu ayrımın -çalışmanın nihai hedefi olmasa da- diğer İslami ilimlerle ilişki kurularak ele alınması meselenin anlaşılmasını kolaylaştırabilirdi. Yine yazarın bölümler arası dengeyi sağlaması beklenirdi. Zira dengenin olmayışı yazarın hedeflediklerini yansıtmada eksik ve yetersiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca gereksiz tekrara düşmemek adına aynı illet ile ilgili meseleler tek başlık altında incelenebilirdi. Kitabın içeriğine binaen nahiv usulü kavramı üzerinde daha fazla durulabilirdi. Genel olarak ise asıl ve fer' kavramlarının tarihi arka planına temas edilebilirdi.

Kitap, Arap dili alanında yapılacak çalışmalara örneklik teşkil edecektir. Gerek dil felsefesi gerekse dilbilim sahalarıyla ilgilenen araştırmacıların bu eser sayesinde yeni bir bakış açısı kazanacağı öngörülmektedir.